

ШАХСДАГИ ҒАЙРИИЖТИМОЙ ХУЛҚ-АТВОРНИ АНИКЛАШ ВА УНИНГ ПРОФИЛАКТИКАСИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ЧОРА ТАДБИРЛАРИ

Муроджонов Нурбек Отабек ўғли
ИИВ Академияси 3-босқич курсанти, сафдор

Аннотация Ушбу мақола орқали сиз, шахсинг ғайриижтимоий хулқ-атворни аниклаш ва унинг профилактикаси фаолияти, унинг тушунчаси, асосий йўналишлари, ўзига хос хусусиятлари, ташкилий-хуқуқий асослари, ушбу йўналишдаги хорижий давлатларнинг илғор иш тажрибалари ёритилган, шахсдаги ғайриижтимоий хулқ-атворни аниклаш ва унинг профилактикаси ташкил этишги мавжуд муаммолар таҳлил қилинган ҳамда уларнинг ечимлари юзасидан таклиф ва тавсияларни билиб олишингиз мумкин.

Калит сўзлар: шахс, ғайриижтимоий хулқ-атвор, профилактика, муаммолар, асосий йўналишлар, ташкилий-хуқуқий асослар.

МЕРЫ ВЫЯВЛЕНИЯ АСОЦИАЛЬНОГО ПОВЕДЕНИЯ ЛИЦ И ОРГАНИЗАЦИЯ ЕГО ПРОФИЛАКТИКИ

Аннотация: Благодаря данной статье вы узнаете о выявлении асоциального поведения личности и его предупреждении, его понятии, основных направлениях, особенностях, организационно-правовых основах, передовом опыте работы зарубежных стран в этом направлении, выявлении асоциального поведения в человек и его профилактика. Вы можете ознакомиться с анализируемыми существующими проблемами и предложениями и рекомендациями относительно их решения.

Ключевые слова: личность, антиобщественное поведение, профилактика, проблемы, основные направления, организационно-правовые основы.

MEASURES FOR IDENTIFYING ANTISOCIAL BEHAVIOR IN PERSONS AND ORGANIZING ITS PREVENTION

Annotation: Through this article, you will learn about the identification of antisocial behavior of a person and its prevention, its concept, main directions, specific features, organizational and legal bases, advanced work experiences of foreign countries in this direction, identification of antisocial behavior in a person and its prevention. You can find out the existing problems analyzed and suggestions and recommendations regarding their solutions.

Key words: person, antisocial behavior, prevention, problems, main directions, organizational and legal bases.

Бугунги кунда Ўзбекистон Республикасида шахснинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш борасида улкан ислохотлар олиб борилмоқда. Шунингдек, инсоннинг асосий ҳуқуқ ва эркинликларини муҳофаза қилинишини таъминлаш фуқаролик жамияти қуриш йўлини танлаган ҳар қандай давлатнинг ажралмас белгиси ҳисобланади. Унинг амалга оширилиши, шахснинг, ҳуқуқ-тартибот ҳамда жиноятчиликка карши кураш соҳасида давлат ва унинг органлари билан вужудга келадиган муносабатларини, инсоннинг ҳаёти учун жуда муҳим бўлган соҳаларига аралашувлардан сақланишини таъминлашга қаратилган. Бундан ташқари, давлат ва ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари зиммасига уларнинг ўзидаги мавжуд восита ва усуллар орқали инсон ва фуқаронинг ҳуқуқ ва эркинликларини кафолатлаш вазифасини юклайди. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев Миромонович айтиб ўтган *“Ҳалқ давлат идораларига эмас, давлат идоралари ҳалққа хизмат қилиши керак”*⁷¹ шиорини ўз олдига мақсад қилиб олган ҳолда, ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари юқорида келтириб ўтилган вазифани масъулият билан амалга ошириб келмоқда.

Ҳозирги кунда юртимизда олиб борилаётган ислохотлар қаторида ҳуқуқбузарликлар профилактикаси фаолияти соҳасида ҳам бир қатор ислохотлар ўтказилмоқда, ушбу ислохотларнинг энг муҳим томони шундан иборатки, ушбу – қонун устуворлиги ва қонунийликни мустахкамлаш, шахс ҳуқуқи, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ишончли ҳимоя қилишни таъминлашга қаратилгандир ва шунинг билан бир қаторда профилактика инспекторларининг фаолиятига бир қанча кўзга кўринарли муҳим аҳамиятга эгалигидир, бунга яққол мисол профилактика инспекторининг кунлик иш соати аниқ тартибда белгиланганлиги ва иш хажмининг тартибга солинганлигидир. Ғайриижтимоий ҳуқуқ атворли шахс ҳақида гапирганда дотцент Р.Х.Душановнинг 2017-йилда чиққан *Ҳуқуқбузар ва жабрланувчи шахс психологияси: Ўқув-амалий қўлланма*⁷² сига ҳам таянишимиз мумкин. Мазкур қўлланмада «жиноий ҳуқуқ», «нормадан четга чиқиш» тушунчалари, ички ишлар органлари тизимида уларни билишнинг аҳамияти, жиноятчи шахс, алоҳида тоифадаги ҳуқуқбузар шахсларнинг психологик хусусиятлари ва типологияси, рецидив жиноятчилар ҳамда жабрланувчи шахс психологияси борасида батафсил фикр юритилган.

Юриспуденция ва юридик психология соҳаларида жиноятчи ҳамда жабрланувчи шахслар психологиясини ўрганаётган тадқиқотчилар, тингловчи ва

⁷¹ Ш. М. Мирзиёевнинг Ўзбекистон Либерал-демократик партиясининг VIII съездидаги ўз сайловолди дастурининг асосий йўналишлари ҳақидаги маърузаси. 2016-йил 22-октябр. Тошкент

⁷² Душанов Р. Х. Ҳуқуқбузар ва жабрланувчи шахс психологияси: Ўқув-амалий қўлланма. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2017. – 95 б.

талабалар, шунингдек, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг амалиётчи ходимларига мўлжалланган.

МУХОКАМА ВА НАТИЖАЛАР

Инсон хулқи мураккаб ва кўп қиррали ҳодиса бўлиб, уни ўрганишда тизимли ёндашув ва эҳтимол тутилган жараёнлар ҳақидаги замонавий тасаввурларга эга бўлиш талаб қилинади. Ҳар бир ахлоқий ҳодисанинг моҳияти шахс хулқи билан бевосита боғлиқ.⁷³

Анъанага кўра, ғайриижтимоий хулқ сабаблари икки гуруҳга – ижтимоий ва биологик сабабларга ажратилади. Бироқ, ахлоқ-одоб меъёрлари (қоида)дан оғувчи хулқнинг кўплаб кўринишларини таҳлил қилиш мазкур муаммони бошқачароқ, яъни тизимли-интеграциялашган (бирлашган) ҳолда ўрганиш зарур деган хулосага олиб келади.

Ижтимоийлик ёки биологиклик омилларига «руҳийлик» номли тизим ҳосил қилувчи омилни киритиш ҳамда инсон хулқининг сабабий боғланишлари (детерминацияси) билан боғлиқ барча муаммолар мажмуини ижтимоий-психологик-биологик сабаблар деб аташ зарур. Бунда «психологик» жиҳатнинг ўртада жойлашгани унинг ҳам ижтимоий, ҳам биологик омил учун бирлаштирувчи функцияга эгаллигини англатади.

Ғайриижтимоий хулқ сабаблари ҳақида сўз борар экан, аввало, муаммони таҳлил қилишнинг асосий принципларини келтириб ўтамиз.

1. Ғайриижтимоий хулқ, нормадаги хулқ каби, кўп омилдир, у бир ёки ҳатто бир қанча сабабларнинг оқибати эмас. Бироқ, алоҳида олинган индивидуал ахлоқий кўринишнинг кўп омиллар билан боғлиқлиги ва эҳтимолли хусусияти уни ўрганиб бўлмаслигини билдирмайди. Бу ўринда шахснинг типик индивидуал-психологик хусусиятлари ва ахлоқий қарашларини аниқлаш устун аҳамиятга эга. Ижтимоий ва биологик омиллар ўз-ўзича эмас, балки жиноятчи хулқининг типини ҳосил қилувчи унинг шахсий-психологик хислатларида бирлашган ҳолда ғайриижтимоий хулқнинг аниқловчиларига айланади.

2. Ғайриижтимоий хулқ ижтимоий ижобий хулқдан йўналишининг мазмуни бўйича ҳам, психорегуляцион хусусиятлари бўйича ҳам ажралиб туради. Шахс хулқи унинг эҳтиёжлари, анланган ва анланмаган майллари тизими, олдига мақсад қўйиш ва унга эришиш хусусиятлари билан ажралиб туради. Агар уни схема тарзида тасвирлайдиган бўлсак, қуйидагича кўриниш ҳосил қилади.

Аксарият ҳуқуқбузар шахсларнинг хулқига ижтимоий қадриятларга мослаша олмаслик (дезадаптация) ва ўзини ўзи бошқаришдаги нуқсонлар хосдир. Индивиднинг ўзини ўзи бошқариш имкониятлари паст даражада бўлганида, ғайри-ижтимоий майллари, одатлари нафақат назорат қилинмайди, балки уларнинг ўзлари хулқнинг мақсад ҳосил қилувчи механизмларига айланади.

---

⁷³Душанов Р. Х. Ҳуқуқбузар ва жабрланувчи шахс психологияси: Ўқув-амалий қўлланма. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2017.

3. Ғайриижтимоий хулқ индивиднинг ўз ижтимоий масъулиятини ҳимоя қилиш (ўзини оқлаш) мотивацияси, умум қабул қилинган ижтимоий қадриятларнинг қадрсизланиши асосида амалга оширилади. Инсон хулқи унинг эҳтиёжлари ва йўналганлик соҳаси, қабул қилган қадриятлар тизими, умум-инсоний маданиятдан баҳрамандлик даражаси билан боғлиқдир. Инсон ҳайвондан фарқли равишда қандайдир ягона хулқ тизимига маҳкум эмас, у кўп функциялидир. Унинг хулқини аниқ инстинктив (туғма) майллари эмас, балки ижтимоийлашув даражаси юзага келтиради.

4. Ғайриижтимоий хулқ можароли хулқ бўлиб, доимо жамиятда, ижтимоий гуруҳларда, шахс билан ижтимоий гуруҳ, айрим шахслар ўртасида ва ниҳоят, шахснинг ўзидаги ички зиддиятларга асосланади. Инсон хулқидаги ташқи ҳолатлар тизими унда шаклланган ички руҳий шарт-шароитлар тизими орқали намоён бўлади. Ушбу ички руҳий шарт-шароитларга қуйидагилар киради:

- қадриятлар тизими;
- ахлоқий йўналганлик;
- хатти-ҳаракатнинг умумлашган усуллари;
- ўзини ўзи тартибга солишнинг психодинамик хусусиятлари.

5. Инсон хулқида на объектив, на субъектив омилларни алоҳида ажратиш мумкин. Ижтимоий омиллар одамлар хулқида бевосита ички шахсий, индивидуал-психологик ҳодисалар орқали таъсир кўрсатади (ва бу баъзан «жиноий табиат» иллюзиясини юзага келтиради).

6. Шахс қанчалик кам ижтимоийлашган бўлса (бу, одатда, ҳуқуқбузар шахснинг ўзига хос хусусиятидир), биологик омилларнинг устун (доминанта) бўлиш эҳтимоли шунчалик юқори бўлади. Инсон онгининг ривожланиши қанчалик чекланган бўлса, унинг хулқида иерархик жиҳатдан қўйи турадиган мотивация даражалари шунчалик катта роль ўйнайди. Ҳар бир жиноят ғайриижтимоий йўналишдаги бошқарув механизмларга эга хулқ натижасидир.

Албатта, руҳий омиллар жиноят содир этилишида биринчи ўринга чиқади ва бу уларнинг биринчи сабаби эканлиги хусусидаги фикрни юзага келтиради. Аслида, руҳий омилларнинг ўзи жиноятчи шахси шаклланишининг ҳақиқий шароитларида юзага келади.

Инсон хулқида ташқи омиллар тизими ички шарт-шароитлар тизими билан белгиланади. Шу боис ҳар бир жиноятда объектив ва субъектив омилларнинг бирлиги кўринади. Ҳеч бир ташқи омил ҳам, ҳеч бир ички ҳолат ҳам ўз-ўзича ахлоқий актни юзага келтирмайди.

Профилактика инспекторининг ғайриижтимоий хулқ-атворга эга бўлган шахслар ишлаш фаолияти ҳозирги кундаги долзарб масалалардан бўлиб Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисидаги қонуннинг 3-моддасида қуйидаги тушунчалар келтириб ўтилган.

ижтимоий реабилитация қилиш ва ижтимоий мослаштириш — ҳуқуқбузарликдан жабрланувчига, ғайриижтимоий хулқ-атворли, ҳуқуқбузарлик содир этишга мойил бўлган, ҳуқуқбузарлик содир этган шахсларга ҳуқуқий, ижтимоий, психологик, тиббий, педагогик ва бошқа турдаги ёрдам кўрсатишга, шунингдек уларга жамиятда қабул қилинган хулқ-атвор нормалари ва қоидаларини сингдиришга қаратилган чора-тадбирлар мажмуи;

2014-йил 14-майдаги Ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг 3-моддасида ғайриижтимоий хулқ атворга таъриф берилган⁷⁴

ғайриижтимоий хулқ-атвор — шахсининг жамиятда қабул қилинган хулқ-атвор нормалари ва қоидаларини бузувчи турмуш тарзи, ҳаракати ёки ҳаракатсизлиги;

ҳуқуқбузарлик — содир этилганлиги учун маъмурий ёки жиноий жавобгарлик назарда тутилган айбли ғайриҳуқуқий қилмиш (ҳаракат ёки ҳаракатсизлик);

ҳуқуқбузарликдан жабрланувчи — жисмоний, маънавий ёки мулкий зарар етказилганлиги оқибатида ҳуқуқбузарликдан жабрланган шахс;

ҳуқуқбузарлик содир этишга мойил бўлган шахс — ўзининг ғайриижтимоий хулқ-атвори хавфлилиги туфайли ҳуқуқбузарлик содир этиш эҳтимоли ҳолатида бўлган жисмоний шахс.

Профилактика инспекторининг ғайриижтимоий хулқ-атворга эга бўлган шахслар ишлаш фаолияти кўплаб томфадаги шахслар билан ишлаши мумкин

Булар

1-Алкоголни махсулотлари истеъмол қилувчи шахслар ,

Мунтазам равишда спиртли ичимликлар истеъмол қилувчи ва шу алкоголь махсулотларга тобе бўлиб қолган шахслар , ушбу тоифадаги шахсларнинг иродаси бўш бўлиб ўз хатти-ҳаракатларини хар доим хам назорат қила олишмайди .

2-Енгил табиатли аёллар

Ўзининг хулқ-атвори билан одоб ахлоқ қоидаларини бузувчи , шунингдек моддий манфаатни кўзлаган ёки кўзламаган холда ўз танасини сотувчи аёл .

3-Илгари судланган аммо тузалиш йўлига кирмаганлар

Суд томонидан жазо тайинланиб ижро этилган бўлишига қарамай бундан ўзига тегишли хулоса чиқармаган шахслар⁷⁵

4-Оилавий жанжалкашлар

юқори даражада нотинч , ўзига ишонмаган , жаҳли тез чиқувчи ва тез хулоса қилувчи, маънавий-ахлоқий тарбиянинг етарли бўлмаган , ҳуқуқий билим савиясининг паст бўлган инсонлар .

⁷⁴ Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазирлигининг 2014-йил 14-майдаги Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисидаги қонуни

⁷⁵ Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазирлигининг 2014-йил 14-майдаги Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисидаги қонуни

5-Ўзининг ғайриижтимоий хулқ атвори билан ажралиб турувчи шахслар

Ўзининг хатти-харакатлари билан ҳуқуқбузарлик содир этмаса ҳам аммо ҳуқуқбузарлик содир этишга мойил бўлган ёки ҳуқуқбузарлик ҳолатини келтириб чиқарувчи шахслар .

6-ғиёҳвандлик воситаларини, психотроп моддаларни истеъмол қилувчи шахслар

ғиёҳвандлик воситаларини, психотроп моддаларни истеъмол қилувчи ва ушбу ююрида кўрсатиб ўтилган моддаларга қарам бўлиб қолган , иродаси заиф бўлган шахслар

7-ўзига нисбатан суднинг жазо тайинланмаган айблов ҳукми қонуний кучга кирган аммо очиқда юришлари белгиланган шахслар

ўзига нисбатан суднинг жазо тайинланмаган айблов ҳукми қонуний кучга кирган шахслар аммо шахсий кафиллик ёки бошқа турдаги сабабга кўра очиқда юришлари тайинланган шахслар .

8-Маъмурий ҳуқуқбузарлар

Ўзининг хатти-харакатлари билан у ёки бу турдаги маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этган шахслар .

9-Вояга етмаган ҳуқуқбузарлар

Хали маъмурий жавобгарлик ёшига тўлмаган аммо у ёки бу турдаги маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этган шахслар

Профилактика инспектори сурункали ичкиликбозлик, ғиёҳвандлик ва заҳарвандликка мубтало бўлган шахслар билан фаолиятини ташкил этишда таъкидланган психологик жиҳатларига диққатини қаратмоғи зарур. Сабаби, ушбу салбий иллатлар домига дучор бўлган шахслар руҳиятига кескин ўзгаришлар юзага келади: хулқидаги юқори агрессивлик, яккаланиш, ёлғизликка интилиш, инсонлар билан муносабатларга киришишдан қочиш, ҳиссиётларга тез берилиш, тушкунлик кайфиятининг доимийлиги, ўз-ўзини назорат қила олишнинг етарли эмаслиги, ўзига ишончсизлик, юқори даражада руҳий озорланиш ва бошқалар.

Профилактика инспекторлари ичкиликбозлик, ғиёҳвандлик ва заҳарвандликнинг салбий оқибатлари ҳақида фуқаролар ўртасида тарғибот-ташвиқот ишларини амалга ошириш жараёнида муомала қонуниятларига риоя этиш лозим.

Шунингдек, оилада содир этиладиган ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш профилактика инспекторининг хизмат мажбуриятларига киради. Профилактика инспекторларининг жамоат тузилмалари билан оила-турмуш соҳасидаги ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, аниқлаш, умумий ва яқка тартибда профилактика ишларини ташкил этишда улар билан ҳамкорликни амалга ошириш муҳим аҳамият касб этади.

Маълумки, профилактика инспекторлари нотинч оилаларни аниқлаш, уларда содир этиладиган ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, ҳисобга қўйиш, тегишли

жазо чораларини қўллаш ҳамда улар билан якка тартибда тарбиявий ишларни амалга оширишда жамоат тузилмалари билан ҳамкорликда фаолият олиб боради, хусусан:

- 1) фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари;
- 2) диний маърифат ва маънавий-ахлоқий тарбия масалалари бўйича маслаҳатчилар;
- 3) маҳалла жамоат посбони.

Профилактика инспектори жамоат тузилмалари билан ўзаро ҳамкорликда: нотинч оилаларни аниқлаб, оила аъзолари ўртасида бузилган муносабатларни тиклаш, оила-турмуш муносабатлари доирасида ҳуқуқбузарлик содир этувчи шахсларнинг хулқ-атворини жамоатчилик иштирокида муҳокама қилиш; фарзанд тарбияси билан шуғулланмайдиган ота-оналарни аниқлаш, улар билан тарбиявий профилактик суҳбатлар олиб бориш; оилавий жанжалкашларни аниқлаш ва улар билан профилактик ишларни ташкил этиш; илгари судланган шахсларнинг фаолиятини назорат қилиш; содир этилган жиноят ва ҳуқуқбузарликларнинг сабаб ва шароитларини аниқлаш ҳамда уларни бартараф қилишга доир қатор тадбирларни амалга оширади.⁷⁶

Профилактика инспектори ҳуқуқбузарлик содир этишга мойил бўлган, ҳуқуқбузарлик содир этган ҳамда профилактик ҳисобга олинган шахслар билан мулоқотга киришиш мақсадида мулоқот жараёнининг психологик жиҳатларини ўрганиши хизмат фаолиятида қўл келади. Шу сабабли, ходим профилактик, педагогик ҳамда руҳий таъсир этиш жараёнида муомаланинг усул ва воситаларидан фойдаланиши лозим.

Мулоқот ҳар қандай фаолиятнинг зарур муҳим жиҳатидир. Айнан мулоқот жараёнида ва фақат у орқали инсоннинг моҳияти намоён бўлади, бир-бирини тушунишга интилади, ишни бажариш чоғида уйғунликка эришилади, у ёки бу ҳолатларда ўзаро хатти-ҳаракатларини башорат қилиш қобилияти шаклланади ёки аксинча, низолар ва ахлоқий зиддиятлар, ишда келишмовчиликлар юзага келади, мулоқотда шеригининг хатти-ҳаракатига олдиндан кўзи етмайди, қобилиятсизлиги намоён бўлади.⁷⁷

Шуни унутмаслик керакки, профилактика инспектори давлат бошқарув органи ходими, унинг адолатли ва одил ҳимоячиси ҳисобланади. У қўполлик ва дағалликка худди шундай муносабатда бўлишга ҳақли эмас ва тарбиясизга тарбиясизларча муносабатда бўлиши мумкин эмас. У ҳар ерда ўзининг хулқ-атвори билан ибрат бўлиши, ўзининг маънавий ва маърифий етуклиги, юксак сиёсий онги, маданияти,

---

⁷⁶ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 14 февралдаги “Тошкент шаҳрида жамоат тартибини сақлаш, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашишнинг сифат жиҳатидан янги тизимини жорий этиш тўғрисида”ги ПҚ-3528-сон қарори

⁷⁷

юриш туриши, кийиниши, муомаласи, ахлоқ-одоби билан ёш авлод қалбида ўзларига нисбатан ҳавас уйғотишга интилиши керак¹.

Маълумки, суҳбат жараёнида одамларнинг бири гапиради, иккинчиси тинглайди, эшитади. Мулоқотнинг самарадорлиги ана шу икки қирранинг қанчалик ўзаро мослиги, бир-бирини тўлдиришига боғлиқ. Нотўғри тасаввурлардан бири шуки, одамни муомала ёки мулоқотга ўргатганда, уни фақат гапиришга, мантиқий асосланган сўзлардан фойдаланиб, таъсирчан гапиришга ўргатишади. Унинг иккинчи томони тинглаш қобилиятига эса деярли эътибор берилмайди. Машҳур америкалик нотиқ, психолог Дейл Карнеги «Яхши суҳбатдош яхши гапиришни биладиган эмас, балки яхши тинглашни биладиган суҳбатдошдир» деганда айнан шу қобилиятларнинг инсонларда ривожланган бўлишини назарда тутган эди¹

Профилактика инспекторинг ғайриижтимоийхулқ-атворга эга бўлган шахслар билан ишлаш жараёри жуда хам мураккаб жараёндир, сабаби уларнинг хар бири ўзига хос индивидуал хислатларга эгадирлар, бири иккинчисини такрорламайди, уларнинг хар бири билан ишлаш жараёнида турди хил усул ва воситалардан фойдаланилади, айнан шунинг учун уларнинг хар бирига аллохида тарзда таъриф берилди ва ўзига хос хусусичтлари юкорида кўрсатиб ўтилди бу бекорга эмас, зероки хар қандай шахс ҳуқуқбузар бўлишидан қатъий назар биринчи ўринда инсондир, бизнинг конунларимизнинг қўлланилишидан асосий мақсад ҳуқуқбузар ёки ғайриидтимоий хулқ атвор эгаларини биринчи ўринда жазолаш эмас балким аксинча тарбиялаш, унда ва унинг атрофидагиларда қонунга нисбатан ҳурмат рухида тарбиялашдир.

Ғайриижтимоий хулқ атворга эга шахсларнинг содир этган ҳуқуқбузарликларига ахамият берадиган бўлсак жорий йилда ушбу тоифадаги шахслар харакатлари оқибатида содир этилган ҳуқуқбузарликлардан етказилган тан жарохатларининг 84- фоизи эркаклар хисобига , қолган 14-фоизи эса аёллар томонидан содир этилган ҳуқуқбузарликлар миқдорига тўғри келади , бундан ташқари ғайриижтимоий хулқ атворга эга бўлган шаслар миқдор нисбати бўйича бир бирларига етказган тан жарохатлари фоизда қуйидагича тавсифланади.⁷⁸

Булар

Нотанишлар ўртасида 18%

Эр хотинлар ўртасида 9.1%

Бирга яшовчилар ўртасида 6.1%

Қариндошлар орасида 5.8%

Хамкасблар орасида 7.9%

¹ Ўзбекистон Республикаси ички ишлар идоралари ходимларининг касб маданияти ҳақида қўлланма. – Т., 2011. – Б.4.

⁷⁸ www.statistika.uz

Жиноят содир этилишига туртки берувчи ғайриижтимой хулқ атворга эга шахс ўз харакатлари билан криминологик вазиятни келтириб чиқаради , бунда ушбу холат 2 хил кўринишда бўлади

Актив харакат

Пассив харакат

Ғайриижтимой хулқ атворга эга бўлган шахс айнан шу тоифадаги шахсга айланишининг ўзига яраша сабаблари хам бўлиши мумкин , унинг ўзи хам бирор турдаги ҳуқуқбузарликдан жабрланган бўлиши ва айнан шунинг оқибатида аламзада бўлиши мумкин , кўп холларда қонунбузарлар қўлга тушганларидан сўнг содир этган қилмишларида бошқа бировларни айблайдилар ва бошқа сабаб кўрсатиб иложи борича ўзларини оқлайдилар тўғри ушбу холатлар юз берганида Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 55 ва 56 моддаларида қўлланиладиган қонун нормалари қўрсатилган аммо нима бўлган тақдирда хам хамма инсон , биз бунда хозирги кунда иложи борича ёшлар билан кўпроқ ишлашимиз керак.

ХУЛОСА

Ҳозирги кунда Ўзбекистонда шахс ҳуқуқлари ва эркинликлари дахлсизлигини таъминлаш олиб борилаётган ислохотларнинг муҳим жихатларидан биридир. Ушбу жараёнда ички ишлар органлари бошқа давлат органлари ва ташкилотлар билан ўзаро ҳамкорлик янада ривожлантириши муҳим аҳамиятга эгадир. Ҳозирги кундаги бўлиб ўтаётган туб ўзгаришлар ички ишлар фаолиятини янада юксалишига олиб келмоқда. Ўзбекистон Республикасининг «Ички ишлар органлари тўғрисида»ги 2016 йил 16 сентябрь қонуни, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги ПФ-4947-сонли Фармони, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 14 мартдаги «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ-2833-сонли Қарори, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 10 апрелдаги «Ички ишлар органларининг фаолияти самарадорлигини тубдан ошириш, жамоат тартибини, фуқаролар ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ишончли ҳимоя қилишни таъминлашда уларнинг масъулиятини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-5005-сонли фармони, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 26 мартдаги «Жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасида ички ишлар органлари фаолиятини сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-6196-сон [Фармони](#) Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 12 апрелдаги «Ички ишлар органлари фаолиятини янада такомиллаштиришга доир ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида»ги ПҚ-2883-сонли Қарори, Ўзбекстон Республикаси Президентининг 2017 йил 18 апрелдаги “Ички ишлар органларининг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бўлинмалари фаолиятини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2896-сонли Қарор,

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 15 февралдаги “Тошкент шаҳарда жамоат тартибни сақлаш, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашининг сифат жиҳатдан янги тизимни жорий этиш тўғрисида”ги ПҚ-3528-сонли Қарорлар асосида ички ишлар фаолияти янада ривожланиб бори. Ушбу ислохотлар замирида давлат органлари билан ҳамкорликдаги фаолиятда туб ўзгаришлар олиб борилди. Ушбу ўзгаришларни асосий мақсади жиноятчиликни олдини олишга қаратилган.

Хулоса қилиб айтганда ҳозирги кунда ички ишлар органлари ғайриижтимоий ҳуқ-атворга эга бўлган шахслар билан ишлашда нафақат ўзини ўзи боўқариш органи бўлмиш маҳалла билан бошқа орган ва ташкилотлар билан ҳам кенг қамровли ҳамкорликни амалга оширомоқда. Бу борада мисолни фуқаролар йиғини ҳузуридаги вояга етмаганлар, ёшлар ва спорт масалалари бўйича комиссия билан спорт соҳасида ҳамкорликда ишларини ҳамда меҳнат органлари билан олиб бораётган ҳамкорлигини мисол тарзида келтира оламиз. Профилактика инспекторлари ва маҳалла йиғини ташаббуси билан турли спорт тадбирлари уюштириш орқали ҳам соғлом муҳит ва уюлмаган ёшларни спортга жалб қилиш каби ҳаракатларни олиб бормоқда.

Ички ишлар органларининг ғайриижтимоий ҳуқ-атворга эга бўлган шахслар билан ишлаш фаолиятини ривожлантириш учун уларнинг маҳалла ўзини ўзи бошқариш органи билан ҳамкорлигини янада такомиллаштириш лозим. Бунга сабаб сир эмаски Ўзбекистонла фуқаролар билан ишлашда маҳалланинг рўли катта, юртимизда аҳолининг жуда катта қисми маҳаллаларда истиқомат қилишади. Ҳозирги кунда ички ишлар органларининг ғайриижтимоий ҳуқ-эга бўлган шахслар билан ишлаш фаолиятида қўйидаги *камчилик ва муаммолар* кузатилмоқда:

- ғайриижтимоий ҳуқ-атворга эга бўлган шахслар билан ишлашда уларга етарлича аҳамият берилмаётганлиги;
- ғайриижтимоий ҳуқ-атворга эга бўлган шахсларнинг иш билан таъминлаш соҳасида масаласида учраётган муаммолар ;
- ғайриижтимоий ҳуқ-атворга эга бўлган шахслар билан ишлашда ички ишлар органларининг бошқа давлат органлари ва ташкилотлари билан етарли даражада ҳамкорлиги йўлга қўйилмаганлиги;
- ички ишлар органларининг ғайриижтимоий ҳуқ-атворга эга бўлган шахслар билан ишлаш вазифалари норматив-ҳуқуқий ҳужжатларда етарли даражада ёритилмаганлиги;
- ғайриижтимоий ҳуқ-атворга эга бўлган шахслар билан ишлашда жойларда кўз бўямачаликка йўл қўйилаётганлиги, уларни текшируви фақат рўйхат кўришдан иборат бўлиб қолётганлиги натижасида уларни назорат қилиш тўлиқ тарзда ўз натижасини бермаётганлиги;
- ғайриижтимоий ҳуқ-атворга эга бўлган шахслар билан ишлашда профилактика инспекторлари керакли даражада зарур жиҳозлар билан

таъминланмаганлиги;

Ушбу ҳолатлардан келиб чиқиб уларни ҳамкорликда муаммоларни ўрганиб чиқиб қўйдаги таклифларни бериб ўтиш керак:

➤ ички ишлар органларининг ғайриижтимоий хулқ-эга бўлган шахслар билан ишлаш фаолиятини ривожлантириш учун профилактика инспекторлари иш хажмини тартибга солиш ҳамда ушбу тоифадаги шахслар билан ишлаши учун қонун билан белгилаб ҳафтанинг муаян кунини белгилаш ва ҳафтанинг ушбу кунда профилактика инспекторларини зиммасига бошқа вазифалар юкламаслик;

➤ ички ишлар органларининг ғайриижтимоий хулқ-эга бўлган шахслар билан ишлаш фаолиятини ривожлантириш учун профилактика инспекторлари ваколатларини кенгайтириш ҳамда айнан профилактика инспекторлари шахсан кўриб чиқиб қарор чиқарадиган ваколлати доирасидаги моддаларни кўпайтириш;

➤ ички ишлар органларининг ғайриижтимоий хулқ-эга бўлган шахслар билан ишлаш фаолиятини ривожлантириш учун профилактика инспекторлари бошқа орган ва ташкилотларга киритадиган тақдимномаларини асоссиз мансабдор шахслар томонидан бажарилмаганлиги учун жавобгарликни миқдорини кучайтириш орқали таъсирини кучайтириш;

➤ ғайриижтимоий хулқ-эга бўлган ишсиз шахсларнинг иш билан таъминлаш ва бандлигини таъминлашга доир олиб борилаётган ишларни қайтаттан кўриб чиқиш ва камчиликларни бартараф этиш;

➤ профилактика инспекторлари ғайриижтимоий хулқ-эга бўлган шахслар билан ишлаш фаолиятига доир ортиқча қоғозбозликларга чек қўйиш ва электрон база яратиш орқали ушбу фаолиятни ривожлантириш.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. [Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. – Т., «Ўзбекистон», 2016. – 56 б.](#)

2. [Мирзиёев Ш.М. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови.–Т,«Ўзбекистон»,2017.–48 б.](#)

3. [Мирзиёев Ш.М. Қонун устуворлиги – инсон мафаатларини таъминлашнинг муҳим омилидир. – Халқ сўзи. – Т., 2017. 8 янв.](#)

4. Ўзбекистон Республикасининг “Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури тўғрисида”ги 1997 йил 29 август қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг ахборотномаси. –1997. –№ 11–12. –295 -м.

Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги 1997 йил 29 август қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг ахборотномаси. –1997. –№ 9. –225-м.

5. Ўзбекистон Республикасининг “Бола ҳуқуқларининг кафолатлари тўғрисида”ги 2008 йил 7 январь қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг ахборотномаси.–2008. – № 1.–1-м.

6. Ўзбекистон Республикасининг “Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси тўғрисида”ги 2010 йил 29 сентябрь қонун // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами.– 2010. –№ 39. –341-м.

7. Ўзбекистон Республикасининг «Давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолиятининг очиқлиги тўғрисида»ги 2014 йил 5 май қонуни // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. –Т.,2014. – № 19.–209-м.

8. Ўзбекистон Республикасининг «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги 2014 йил 14 май қонуни // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. – Т., 2014. – № 20. – 221-м.

9. Ўзбекистон Республикасининг «[Ички ишлар органлари тўғрисида](#)»ги 2016 йил 16 сентябрь қонуни // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. – Т., 2016. – № 38. – 438-м.

10. Ўзбекистон Республикасининг «Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида»ги 2016 йил 14 сентябрь қонуни // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. –Т., 2016 й., 37-сон.